

45. Українська радянська енциклопедія. Т. 9. Поплужне – салуїн. – 2-е вид. – Київ: Головна редакція УРЕ, 1983. – 560 с.
46. Уманська сільськогосподарська академія (1844–1999) / уклад. І.М. Карасюк, М.Ю. Замаховська; фото Р.В. Длугоборського. – К.: Сільгоспосвіта, 1999. – 48 с. : іл.
47. Уманський державний аграрний університет: історія, сьогодення, славетні імена. – К.: Грамота, 2009. – 296с.
48. Фотохроніка // Радянська освіта. – 1971. – 16 грудня.
49. Цимбровська Л.О. Учений і педагог / Л.О. Цимбровська // За сільськогосподарські кадри. – 1990. – 15 лютого
50. Шепельский А. Отзыв на книгу С.С. Рубина «Удобрение плодовых и ягодных культур» / А. Шепельский, П. Попович // Отзывы о работе кафедры общего земледелия УСХИ. – 1975. – 21 января.

© *Ольга Гарбар*
(Умань)

НАУЧНО-ОРГАНИЗАЦИОННАЯ РАБОТА И ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРОФЕССОРА С.С. РУБИНА (1921–1985 ГГ.): ИСТОРИОГРАФИЯ ПРОБЛЕМЫ

В статье рассматривается историографический аспект научно-организационной работы и педагогической деятельности профессора С.С. Рубина в Уманском сельскохозяйственном институте (1921–1985 гг.).

Ключевые слова: профессор С.С. Рубин, Уманский сельскохозяйственный институт, научно-организационная работа, педагогическая деятельность, садовое и полевое земледелие, содержания почвы.

© *Olha Harbar*
(Uman)

SCIENTIFIC-ORGANIZATIONAL WORK AND PEDAGOGICAL ACTIVITY OF PROFESSOR S.S. RUBIN (1921–1985): HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM

The article considers historiographical aspect of scientific-organizational work and pedagogical activity of professor S.S. Rubin at Uman National University of Horticulture (1921–1985).

Key words: professor S.S. Rubin, Uman National University of Horticulture, scientific-organizational work, pedagogical activity, orchard and field husbandry, soil management.

До редакції надійшла 21.01.2013.

УДК 930(477) «1991/2012»:177.72(477) «175»

© *Vіta Коцуp*
(Київ)

БЛАГОДІЙНІСТЬ В ОСТАННІЙ ПЕРІОД ГЕТЬМАНЩИНИ: УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ (1991–2012 РР.)

Розкривається питання відображення сучасною українською історіографією 1991–2012 рр. благодійності в останній період Гетьманщини.

Ключові слова: благодійність, меценатство, Гетьманщина, українська історіографія, феномен.

Благодійність як суспільне явище є однією з найдавніших традицій, яка виникла й пустила коріння на Русі водночас з її християнізацією. Одна з основних християнських заповідей стверджує, що милостиві – це люди, які мають добре серце, милосердні, співчутливі до страждань, готові завжди допомогти чим можуть усім, хто потребує цього. Благодійність була не лише свідченням суспільної благоустроєності, а перш за все необхідною умовою особистої моральності. У давній Русі шанувалася та оцінювалася здебільшого особиста, безпосередня благодійність, що передавалася з рук у руки,

причому бажано потай від сторонніх очей. «До раю потрапляють за святої милостині: жебрак багатієм живиться, а багатій – молитвою жебрака» – таким із давніх-давен було моральне підґрунтя благодійності на Русі. Що більш дужчим почувалося тут християнство, тим більше церква й особливо монастирі перебирали на себе всі проблеми опікування нужденними.

Фактично аж до кінця XVII ст. благодійницьку діяльність монополізувала церква, і саме їй передавали пожертви доброзичливці. Певною мірою процес «монополізації» благодійності церквою пояснюється тим, що татаро-

монгольська навала, феодальна роздрібненість радикально обмежили можливості князів та боярства брати участь у допомозі нужденним. В Україні перші ознаки благодійності як явища зафіксовано у XVII ст. Можна згадати, бодай коротко, тих, хто увічнив свої імена безкорисливим піклуванням про Київ і киян: Галшка Гулевичівна, Петро Могила, гетьмани Петро Конашевич-Сагайдачний і Іван Мазепа, полковник Михайло Міклашевський, останній гетьман Лівобережжя Кирило Розумовський, останній кошовий отаман Петро Калнишевський. Ці та інші факти, без сумніву, є віддзеркаленням тієї моральної й духовної оцінки благодійництва в українському тогочасному суспільстві, які походять від давніх традицій, що формулювалися приблизно так: подаймо щиросердно гріш тому, для кого він є найбільш потрібний сьогодні.

Якщо ж говорити про подальший розвиток благодійництва в Україні, зазначимо, що внаслідок того, що переважна її частина ввійшла до складу Російської імперії, воно, зберігаючи певні особливості, набуло загальноімперського забарвлення за тодішніх суспільно-соціальних умов.

Багато аспектів історії благодійництва знайшли своє відображення в різноплановій літературі – монографічних виданнях, публікаціях в наукових збірниках, дисертаційних дослідженнях. До плеяди науковців – істориків, правників, політологів, які вивчали цю тематику, належать О. Гуржій, Т. Курінна, П. Лазечко, А. Мирян, Л. Самойленко, О. Семашко, М. Слабошпицький, Ф. Ступак, В. Хілецький, Л. Хобта, Ю. Хорунжий [4; 5; 10; 13; 14; 15; 16]. Однак спеціальні дослідження, в яких би благодійність як соціально-культурне явище XVIII ст. розглядалася як окремий предмет вивчення, фактично відсутні.

Одним з аспектів благодійництва стала діяльність на користь спорудження церков і монастирів. Книга В. Вечерського «Гетьманські столиці України» присвячена малодослідженому феномену української історії та культури – містам, які виконували столичні функції протягом Гетьманщини з 1654 р. до 1782 р. [1]. Автор книги зосередив свою увагу навколо Чигирин, Батурина і Глухова – трьох гетьманських столиць, які підхопили естафету української державності у специфічних умовах XVII–XVIII ст. Дослідник проаналізував історію ктитинства в період Гетьманщини, зокрема на прикладі діяльності І. Мазепи, А. Кисіля, Богдана та Юрія Хмельницьких, Олексія та Кирила Розумовських, коштом яких було споруджено багато перлин храмового зодчества,

резиденції, усипальниці, творячи таким чином виключно українську архітектуру на ґрунті національних традицій.

До низки перших монографічних видань, в яких хронологічно охоплено історію благодійництва в Україні з кінця XVIII по перше десятиліття XX ст., належить фундаментальне дослідження Ф. Ступака [11]. Ним створено концепцію розвитку вітчизняної благодійності та суспільної опіки. Дослідник, використовуючи модерні методологічні підходи та новітні теоретичні настанови, висвітлив зміни державно-суспільного життя, які сприяли розвитку і становленню системи соціальної підтримки в Україні, показав особливості її функціонування. Це здійснено шляхом залучення значного комплексу нових або недостатньо повно використаних попередниками джерел і через представлення широких принципів узагальнень, теоретичних викладок на підставі вже актуалізованого документального матеріалу та переосмислення наявного історіографічного доробку попередників. Виявлено найрізноманітніші форми благодійної діяльності, з'ясовано їх соціальне походження та спрямування, взаємозалежність у різні історичні періоди. Науковець звернув увагу на те, що з кінця XVIII ст. зі створенням приказів громадської опіки утверджується законодавча практика допомоги і підтримки на державному рівні. Законом 1775 р. визначалася компетенція перших органів державної підтримки найменш захищених верств населення і детально регламентувалася робота підвідомчих їм закладів. Незважаючи на це, автор оминув увагою благодійницьку діяльність відомих українських постатей другої половини XVIII ст.

Серед монографічних видань, присвячених історії благодійництва, потрібно згадати колективну працю «Доброчинність в Україні: минуле, сучасне, майбутнє». У ній, зокрема, загально-вживане поняття «меценатство», починаючи з римських часів, тлумачиться як опіка наукою і мистецтвом зі сторони держави та її інституцій, приватних осіб [13, с. 30]. Однак в сучасному розумінні, зауважують автори, воно означає сприяння розвитку цих явищ з боку недержавних інституцій і приватних осіб як альтернативних державному утриманню. Дослідники вважають, що традиційно «благодійність» передбачає незацікавлену матеріально гуманістично піднесену діяльність, яка, однак, непрограмовано може громадсько винагороджуватись і славою, і престижем. Однак історичним аспектам цієї проблематики, зародження самого явища в

українському минулому автори присвятили менше уваги.

Окремий підрозділ видання «Меценатство періоду Гетьманщини» хронологічно охоплює добу Гетьманщини, однак не до самого часу її ліквідації. Незважаючи на це, досить цінним є тлумачення цього явища як певної політики в сфері культури, тобто протегування митцям, літераторам, запровадження мистецьких шкіл, театрів, укладання книгозбірень, широке будівництво, а не як «панські забаганки». Суть цієї політики, пояснює автор, полягала не в благодійництві як такому: то був радше суспільний обов'язок, неодмінний атрибут належності до еліти, свідомо державницька позиція, спрямована на створення культурного середовища, що відповідало високим критеріям, які завжди так драгували московських намісників в Україні [9].

Праця одного з дослідників української благодійності Ю. Хорунжого хронологічно не присвячена останньому періоду Гетьманщини, однак її автор подає загальнотеоретичні засади розуміння терміну «доброчинність» у контексті історії України XIX – початку XX ст. [15].

Л. Хобта – автор низки досліджень, присвячених благодійній діяльності відомих історичних постатей, стверджує, що початок її розвитку, як суспільного явища Росії, припадає на XVIII ст. Звісно, і до тієї пори благодійність проявлялася на її теренах [14]. Як зауважує дослідниця, показовою з цієї точки зору була розбудова монастирів на російських теренах. Ця історія сповнена яскравих прикладів істинного подвижництва, яке по суті створило нове, своєрідне явище. Автор стверджує, що населення сприймало монастирі не лише як релігійні обителі, а також як просвітницькі центри. Туди відправляли отроків опановувати грамоту, набути навичок у господарських справах, у ремеслах, мистецтві. Науковець наводить прізвища найвідоміших постатей, чий життєвий шлях та діяльність тісно переплелися з благодійністю. Так, у першу чергу вона називає Олексія та Кирила Розумовських, які сприяли розвиткові та поширенню освіти, мистецтва, зберіганню художньої та музичної спадщини. Благодійництво у тій чи іншій мірі, пише Л. Хобта, було властиве кільком генераціям роду Тарновських. Зокрема, на перше місце вона ставить Григорія Тарновського, який перетворив свій власний маєток на справжню Мекку для художників, літераторів, музикантів. Один із його родичів Василь Тарновський залишився в історії української культури як людина, завдяки

якій збереглися безцінні раритети – оригінали картин Т. Шевченка, гравюр, малюнків, рукописи та особисті речі Великого Кобзаря. Досить цікавими є дослідження історика про значну зацікавленість В. Тарновського у збиранні старожитностей – панських маєтків, будівель городян, селянських хатин, колекціонуванні знахідок зі скіфських курганів та козацьких таборів. Не менш важливим є те, як зазначає дослідниця, що у Російській імперії належним чином заохочували благодійність – якщо добродійник опікувався певним навчальним або лікувальним закладом, то отримував звання пожиттєвого попечителя, а також потомственного почесного громадянина міста. Останні отримували певні привілеї, пов'язані зі зменшенням або ж скасуванням деяких податків. Автор стверджує, що українські доброчинці мали переважно вищий рівень загальної освіченості та раціонально підходили до благодійності. Російські ж – більшою мірою покладалися на інтуїтивне, підсвідоме прагнення бути корисними людям і суспільству. І ще одна особливість: українські благодійники усвідомлювали, що їхня діяльність іде на користь українству як такому [14, с. 297].

Слід також віддати належне і дослідженню, присвяченому історіографічному аналізу висвітлення дефініцій «благодійність», «меценатство», «доброчинність», «ктиторство» в сучасній історичній літературі [3, с. 132–136]. Розкриваючи зміст поняття «ктиторство», що тлумачиться як господарське піклування про храм, яке, до речі було досить популярним серед українських гетьманів та козацьких старшин, у науковій розвідці наводяться приклади з минулого – листування кошового отамана П. Калнишевський із гетьманом К. Розумовським з приводу спорудження ряду церков. За підрахунками істориків, отаман при підтримці останнього, спорудив власним коштом 30 храмів та опікувався справами багатьох церков, давав кошти на їхню реконструкцію та реставраційні роботи.

Дослідження С. Матяж присвячено вивченню проблем державного регулювання меценатства в працях вітчизняних науковців [7]. Так, зокрема, у статті висвітлено підходи вітчизняних науковців до питань державного регулювання меценатства й проаналізовано їх внесок у дослідження діяльності благодійників і меценатів в історичному контексті та на сучасному етапі.

С. Матяж також окремо досліджувала регіональну специфіку меценатської діяльності на прикладі Миколаївщини [6]. Автором подано стислий історіографічний аналіз вивчення цієї проблеми, однак лише починаючи з

XIX ст. Дослідником розглянуто благодійницьку діяльність багатьох відомих постатей XIX ст. – губернатора адмірала Б.О. фон Глазенапа, який створив численні притулки для неповнолітніх, школи та бібліотеки, М. Фалева, який спорудив верфі та облаштував м. Миколаїв, князя М.А. Гедройца, який відкрив у Миколаєві художній музей, видатного історика, композитора, просвітителя М. Аркаса – засновника «Просвіти», фундатора багатьох українських шкіл в часи дії Емського наказу Олександра II. Незрозуміло, чому поза увагою автора залишилося XVIII ст., адже витoki благодійності сягали саме в цей період.

Привертають увагу публікації авторів, де розкривається історія проблеми, і такі, що стосуються розвитку благодійності сьогодні. Щодо перших, то слід відзначити наступні публікації. У статті Т. Курінної [4] здійснено порівняльний аналіз до розробки термінологічного апарату державної регуляції меценатства в Росії та Україні. Незважаючи на те, що ці роботи мають дотичне відношення до досліджуваної теми, вони дають змогу з'ясувати загальнотеоретичні засади розвитку благодійності.

Опосередковане відношення до проблеми вивчення благодійницької діяльності в останній період Гетьманщини мають чимало праць, присвячених історичним постатям визначних доброчинців – Івану Мазепі (О. Оглоблин), Василю Симиренку (І. Кравченко), Костянтину Острозькому (В. Ульяновський), Харитоненків (Т. Скибицька, Д. Григор'єв, І. Мудрик, Л. Даниленко), а також меценатам Києва (В. Ковалінський), українським меценатам (М. Слабошпицький, Ю. Хорунжий). Окремі аспекти благодійництва як фактора київської культурної традиції висвітлені в «Малій енциклопедії київської старовини» А. Макарова. Значний фактичний матеріал з історії благодійної діяльності братств містять історичні розвідки Ф. Лебединцева, а також А. Луценка, в яких ідеться про благодійність української еліти в 1569–1649 рр. Окремі періоди історії вітчизняного благодійництва як атрибута громадянського суспільства досліджували М. Дмитрієнко, О. Ясь, Р. Аперсян, В. Ярх.

Проблема становлення благодійної діяльності в Україні частково висвітлена в дисертаційних дослідженнях Ю. Шовкуна, Н. Колосової, Ф. Ступака. Більш широко проблеми державного регулювання благодійництва розглянуто в кандидатській дисертації С. Матяж. У ній розкрито сутність і значення державного регулювання меценатства; сформульовано теоретичні поло-

ження державного регулювання розвитку меценатської діяльності в Україні; виявлено тенденції становлення системи державної політики щодо меценатства як соціально-культурного явища [8].

Так, Ю. Шовкун, досліджуючи постать одного з найвідоміших українських меценатів XVIII ст., останнього кошового отамана П. Калнишевського, окремий розділ дисертації присвятив його благодійницькій діяльності. Дослідження цікаве тим, що у ньому проаналізовано типовий для періоду Гетьманщини приклад українського ктиторства, філантропства, меценатства [17]. У дисертації Н. Колосової розглядається благодійність як соціально-культурне явище в контексті вітчизняних та європейських традицій. Зважаючи на хронологічні межі дослідження, в дисертації не розглядається період Гетьманщини, однак у ній з'ясовано стан наукової розробки зазначеної теми в контексті переосмислення напрацювань вітчизняних та зарубіжних істориків і культурологів, проаналізовано соціокультурну природу чинників, що визначали базові цінності та ментальні засади благодійної діяльності [2]. Як стверджує дослідниця, специфіка історико-культурного розвитку України зумовила формування національних традицій благодійної діяльності, позначених своєрідністю, навіть унікальністю (козацьке благодійництво) та більшою чи меншою асинхронністю стосовно західноєвропейських та російських. Спектр благодійницьких практик в українській культурі був досить широкий і включав такі види: народні, успадковані з дохристиянських часів; княжі (державні) й церковні з часів прийняття християнства у Київській Русі; гетьманські (державні і приватні), козацькі і міщанські (громадські і приватні), – в епоху козацької держави й Гетьманщини; купецько-підприємницькі (громадські і приватні), – після відміни в Російській імперії кріпацтва.

У сучасній українській історіографії спостерігається активізація дослідження благодійництва та благодійної діяльності, прагнення розглядати її в контексті загальноісторичного процесу. Так, у дисертації Ф. Ступака на новій джерельній базі реконструйовано історію та виявлено основні напрями діяльності благодійних товариств Києва [12]. В українській історичній науці спостерігається прагнення до наукової об'єктивності і комплексного аналізу феномена так званого «родинного благодійництва» в минулому України. Так, у дисертації Т. Ткаченко проаналізовано основні напрями громадської та благодійної діяльності відомого старшинсько-дворянського роду Галаганів, з'ясовано чинни-

ки, що активізували цю роботу. Окремі аспекти регіонального благодійництва висвітлено К. Шиховим. Т. Курінна показала особливості благодійності на Середньому Подніпров'ї з кінця XVIII до початку XX ст. С. Поляруш розглянув особливості становлення, напрями діяльності органів державної опіки та громадської благодійності на Лівобережній Україні у 1775–1918 рр.

Отже, як свідчить аналіз різнопланової сучасної літератури, в якій піднімалися окремі аспекти благодійницької діяльності в період Гетьманщини, досі фундаментальне спеціальне дослідження цієї проблеми відсутнє. Проте спостерігається чітка тенденція зростання наукового інтересу до вивчення цьо-

го явища в українському минулому. Протягом останніх двадцяти років розвитку сучасної вітчизняної історіографії сформувався цілий пласт наукових праць, які так чи інакше торкалися історії, загальнотеоретичних засад феномену благодійництва. Серед них численні дисертаційні дослідження, наукові публікації, монографії, довідкові видання та навчальні посібники, в яких розкрито етимологію термінів, що асоціюються з благодійництвом, причини зародження цього явища в українському минулому, його нормативне рулювання з боку офіційної влади, зроблено порівняльний аналіз благодійництва в Росії та Україні протягом XVIII–XIX ст., започатковано регіональні дослідження цього явища в Україні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вечерський В. Гетьманські столиці України / В. Вечерський. – К.: Наш час, 2008. – 320 с. – (Сер. «Невідома Україна»).
2. Колосова Н.А. Благодійна діяльність в культурі України в контексті вітчизняних і європейських традицій (кінець XX – початок XXI ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 17.00.01 «Теорія та історія культури» / Н.А. Колосова. – К., 2006. – 19 с.
3. Коцур В. Дефініції «благодійність», «меценатство», «доброчинність», «ктиторство» в сучасній історіографії / В. Коцур // Часопис української історії. – 2010. – Вип. 18. – С. 132–136.
4. Курінна Т. Підходи до розроблення термінологічного апарату державного регулювання меценатства в Росії: досвід для України // http://www.nbu.gov.ua/e-journals/tppd/2008-3/R_1/08ktmrdu.pdf.
5. Лазечко П. Меценати української культури / П. Лазечко, Л. Лазечко // Дзвін. – 2003. – № 2. – С. 116–130.
6. Матяж С.В. Особливості державного регулювання меценатської діяльності на Миколаївщині / С.В. Матяж // Наукові праці. Державне управління: політологія. – 2010. – Вип. 117. – Т. 130. – С. 74–77.
7. Матяж С.В. Проблеми державного регулювання меценатства в працях вітчизняних науковців / С.В. Матяж // Актуальні проблеми державного управління: збірник наукових праць Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2008. – Вип. 3 (35). – С. 337–342.
8. Матяж С.В. Розвиток державного регулювання меценатської діяльності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. держ. управл.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / С.В. Матяж. – Миколаїв, 2011. – 20 с.
9. Пасічник М.С. Історія України: Навч. посіб. – 2-е вид., стер. / М.С. Пасічник. – К.: Знання, 2006. – 735 с.
10. Слабошпицький М. Українські меценати: Нариси з історії української культури / 2-ге вид., допов. – К.: М.П. Коць; Ярославів Вал, 2006. – 416 с.
11. Ступак Ф.Я. Благодійність та суспільна опіка в Україні (кінець XVIII – початок XX ст.) / Ф.Я. Ступак. – К.: Інститут історії України НАН України, 2009. – 269 с.
12. Ступак Ф. Я. Діяльність благодійних товариств Києва другої половини XIX – початку XX століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.01 «Історія України» / Ф.Я. Ступак. – К., 1997. – 19 с.
13. Хілецький Г. Доброчинність в Україні: минуле, сучасне майбутнє / Г. Хілецький, О. Семашко, Л. Дума. – К.: Гурт, 1998. – 44 с.
14. Хобта Л.Ю. Благодійність і меценатство в Україні та Росії за часів Російської імперії / Л.Ю. Хобта // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К., 2006. – Вип. XI. – С. 288–297.
15. Хорунжий Ю. Українські меценати: Доброчинність – наша риса. – К.: КМ Академія, 2001. – 137 с.
16. Червінський В. Яскраві грані історії: відродження традицій українського меценатства / В. Червінський // Сторінки історії: Зб. наук. праць. – К., 2000. – № 14. – С. 153–160.

17. Шовкун Ю. Політико-адміністративна, господарська, благодійна та військова діяльність П. Калнишевського: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Ю.І. Шовкун. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – 18 с.

© *Vita Kouur*
(Київ)

**БЛАГОТВОРИТЕЛЬНОСТЬ В ПОСЛЕДНИЙ ПЕРИОД ГЕТМАНЩИНЫ:
УКРАИНСКАЯ ИСТОРИОГРАФИЯ (1991–2012 ГГ.)**

Раскрывается вопрос отображения современной украинской историографией 1991–2012 гг. благотворительности в последний период Гетманщины.

Ключевые слова: благотворительность, меценатство, Гетманщина, украинская историография, феномен.

© *Vita Kotsur*
(Київ)

**CHARITY IN THE LAST PERIOD OF HETMANATE:
UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY (1991–2012 YEARS)**

There is disclosed the question of reflection by modern Ukrainian historiography 1991–2012 years the charity in the last period of the Hetmanate.

Keywords: charity, philanthropy, the Hetmanate, Ukrainian historiography, phenomenon.

До редакції надійшла 9.01.2013.

930 (477) «1991/2013»: 921 Калнишевський

© *Вікторія Дмитрушко*
(Київ)

**ПЕТРО КАЛНИШЕВСЬКИЙ У ПРАЦЯХ
УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ (1991–2013 РР.)**

Характеризуються найважливіші праці істориків незалежної України, присвячені кошовому отаману Запорозької Січі П. Калнишевському.

Ключові слова: сучасна українська історіографія, кошовий отаман, П. Калнишевський, Запорозька Січ, козацтво.

Україна дала світові цілий ряд видатних постатей. До золотих сторінок нашої історії вписане й ім'я останнього кошового отамана Запорозької Січі Петра Івановича Калнишевського. Він – єдина в історії України постать, життя якої пролягає через три століття: народився в XVII, діяв протягом XVIII, а помер у XIX ст. Його життя є уособленням славної епохи в розвитку українського козацтва.

Зміна пріоритетів, наукових підходів, теоретико-методологічних засад досліджень, які прямо чи опосередковано розкривають проблематику, що стосується постаті П. Калнишевського, відбулася в незалежній Україні. Саме після 1991 р. закладено фундамент для відмови від ідеологічних парадигм марксистської історіографії та для об'єктивного, комплексного вивчення цієї особистості.

У вітчизняній історичній науці вже на початку 1990-х рр. намітились тенденції, які характеризувались кардинальними змінами в тематиці наукових розвідок, у змісті викладу матеріалу. Як наслідок, побачила світ низка праць, автори яких, відображаючи віхи життя

П. Калнишевського, визначили найголовніші аспекти, по-новому висвітлили ряд періодів його біографії, особливості державницької, військової, дипломатичної, господарської, благодійної діяльності.

Уже в працях О. Апанович зустрічаємо комплексне висвітлення постаті П. Калнишевського в історії України. Цілий розділ «Останній кошовий отаман Запорозької Січі» книги «Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі» [2] авторка присвятила кошовому отаману. Важливими є висновки у книзі про те, що П. Калнишевський – жертва національно-колоніальної політики Катерини II, патріот України, стійкий, невтомний, мужній оборонець Запорозької Січі – останнього вогнища волі, незалежності й демократизму.

В іншій книзі О. Апанович – «Розповіді про запорозьких козаків» [3] розкривається боротьба запорожців проти кріпосницького колоніального наступу царизму, за збереження своїх прав і володінь. Науковець описує важливий візит запорозької депутації, очолюваної військовим осавулом П. Калнишевським, у 1755–1756 рр. до